

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Даниела Петрова Дикова
(ИФ на НМА "Проф. Панчо Владигеров),

на дисертационния труд на
проф. Атанас Николов Атанасов

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“
в професионално направление
8.3. „Музикално и танцово изкуство“
на тема

**"Цифрованият бас – основа за развитие на клавирния
акомпанимент през различните епохи."**

Дисертационният труд на проф. Атанас Николов Атанасов е разработен в съответствие с нормативните изисквания за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ и е преминал успешно през регламентиранияте процедури на обсъждане, контрол и насочване към защита.

Творческата изпълнителска, композиторска и педагогическа дейност на проф. Атанас Атанасов е активна и професионално високо оценена в България. Клавирното му развитие започва на 5 годишна възраст при елитни за времето си клавирни педагози - доц. Лидия Кутева и проф. Богомил Стършенов. След дипломирането си и завършването на майсторски клас в НМА (тогава БДК) той продължава клавирното си развитие като участва в клавирни майсторски класове при Режина Смендзянка – Ваймар, Германия, Ивон Лефебюр – Париж и Франтишек Раух – Прага. Още в ранното си клавирно развитие Атанас Атанасов е привлечен от бароковата музика и специфичния ѝ инструментариум и това го отвежда в майсторските класове на легендата за чембалото - Сузана Ружичкова и органиста Милан Шлехта.

На 13 годишна възраст Атанас Атанасов печели и първите си награди като пианист: 1965 - Първа награда от Републикански преглед за

млади изпълнители; 1966 - Втора награда от I национален конкурс на Русенска филхармония; 1968 - диплом от Международния конкурс за пианисти Й.С.Бах - Лайпциг; 1976 - Диплом и медал от международния конкурс за пианисти А. Казагранде – Терни, Италия; 1980 - III награда за клавирно дуо на международен конкурс А. Казагранде - Италия.

Музикалният талант на Атанас Атанасов не успява да се ограничи в изпълнителството и между 1980 - 1985 г. той следва композиция в класа на проф. Парашкев Хаджиев. Постепенното му утвърждаване като един от изявените ни композитори му донася и наградите: 2005- III награда на национален конкурс за написване на симфонично произведение в 7/8 – Пловдив (Концерт за пиано и оркестър № 2); 2007 - Награда за най-добра авторска музика на Национален куклено-театрален фестивал „Михаил Лъкатник” – Ямбол; 2014 - Втора награда на международен конкурс по композиция „София 2014” за написване на произведение в стил „необарок” с „CONCERTO piccolo non tanto GROSSO” за струнен оркестър.

Активната концертна и звукозаписна дейност на проф Атанас Атанасов включва изяви като солист, камерен изпълнител и сътрудник на редица хорови и оркестрови формации – пианист, чембалист и органист. Като редовен член на Съюза на българските композитори ежегодно участва в прегледа „Нова българска музика”. Негови произведения се изпълняват у нас и в чужбина. Интересът му към бароковата музика се откроява и в голяма част от неговите произведения: „Балът на сенките” – оперни и балетни сцени по мотиви на Клаудио Монтеверди, „CONCERTO piccolo non tanto GROSSO” за струнен оркестър, Дивертименто концертанте за виола и струнен оркестър.

Има активна обществена дейност: 2005-2011 Член на Управителния съвет на Съюза на българските композитори; 2007-2010 Председател на Специализирания научен съвет по музикознание и музикално изкуство към ВАК; 2011-2014 Член на Управителния съвет на Творческия фонд на

Съюза на българските композитори; 2011-2015 Член на Постоянната комисия по хуманитарни науки и изкуства към Националната агенция за оценяване и акредитация.

Педагогическата работа на проф. Атанас Атанасов се развива от 1977 г. като хоноруван асистент по клавирен съпровод в Инструменталния факултет на НМА – София; през 1983 г. - щатен асистент по клавирен съпровод в ИФ на НМА; 1992 - до доцент и 2000 г. - професор. В периода 2004-2012 г. е декан на Инструменталния факултет на НМА – София, а от 2012 г. - завеждащ катедра по Камерна музика и съпровод в ИФ на НМА. Към педагогическата му дейност може да се добави и провеждането на курсове по клавирна интерпретация в Гърция и Турция.

Носител е на следните престижни награди: 2005 г. Награда „Златно петолиние” на Съюза на българските композитори; 2012 г. - Награда „Златна лира ” на Съюза на българските музикални и танцови дейци; 2012 г.- Почетен знак и грамота на Национална музикална академия „Проф.Панчо Владигеров” за принос към българската музикална култура като педагог и композитор. 2012 г. - Почетен знак – статуетка на Съюза на българските композитори във връзка с юбилейна годишнина.

Както е подчертано в увода на дисертационното изследване, **мотивация** за написването на настоящия дисертационен труд проф. Атанас Атанасов намира в необходимостта да *"представя моите възгледи за развитието на клавирния акомпанимент, тръгвайки от партията на цифрования бас"*. Натрупаните знания в практическата му дейност като изпълнител, педагог и композитор са естествена основа за успешната реализация на тази идея. Липсата на изследвания с подобна тематика на български език и нарастващия интерес към старата музика, а от друга страна малобройните компетентни изпълнители на тази музика у нас допълнително мотивират автора.

Обектът на изследването на дисертационния труд е цифрования бас като основа за развитието на акомпанимента през различните епохи.

Целта на изследването е да се докаже наличието на пряка връзка между партията basso continuo от епохата на Късния ренесанс и Барока и типични образци на клавирен акомпанимент от по-късни епохи, като основен **метод** на работа е сравнителният анализ. Проследени са както случаите на използване на basso continuo от класици и романтици, така и новаторската за времето на Барока замяна на basso continuo с точно изписана от автора акомпанираща партия. Обърнато е внимание и на съвременната епоха, която все по-често се явяват елементи, умишлено заимствани от старата музика. Безспорно Атанас Атанасов е постигнал целите на дисертационното си изследване като според мен особено симпатично е включването на авторска творба в примерите за изследване.

Дисертационният труд е структуриран в увод, четири глави, заключение, в което се обобщават резултатите и се формулират основните изводи, направени в изследването, библиография, приноси моменти и списък с творческата концертна дейност, пряко свързана с темата (седем концерта), три приложения: списък на трактатите от епохата на цифрования бас; употреба на цифровката, примери за разшифрована партия на basso continuo. Съдържа общо 120 страници.

Структурата на текста се основава на логиката, която разкрива изследователския обект. **Уводът** внася най-старата и точна дефиниция за акомпанимент, принадлежаща на Дьо Сен Ламбер: *„Акомпаниментът е изкуството да се свири basso continuo на клавесин или на някакъв друг инструмент”** („Нов трактат за акомпанимента на клавесин, на орган и на други инструменти”, Париж, 1707 година). Разказът на автора следва отделните етапи на развитие в практиката за използване на basso continuo през епохата на Късния ренесанс и Барока: разшифроването на basso continuo постепенно се измества и заменя от изпълнение на създадените и

точно нотирани от самите композитори по-разгърнати акомпаниращи партии – процес, започнал своето развитие още по времето на Й. С. Бах. Това улеснява изпълнителите на клавишни инструменти, но често качеството на разшифроването не е на нужното ниво и изпълнителят трябва да реши какво точно да се изсвири (тоново съдържание) и как да се изсвири (интерпретация). Важно е да се сравняват различните издания и да се избира на най-подходящото разшифроване, като при нужда се прередактира и допълва с нови елементи.

Първата глава от изследването разглежда историческото развитие, теория и практика на basso continuo. Поставен е акцент върху ролята и значението му. В стегнато повествование авторът ни предлага определение за цифрован бас; *"basso continuo е акомпанираща партия, съставена от два компонента (бас и хармоничен пълнеж) и е част от хомофонната или полифонична фактура на музикалното произведение"*, обяснява същността на понятието, информира за зараждането и развитието му и изяснява видовете цифрован бас. Подробно е разгледана ролята и значението му във фактурата и цялостното изграждане на музикалното произведение. *"В процеса на своето историческо развитие през Късния ренесанс и Барока цифрваният бас се е утвърдил като един от водещите елементи във фактурата на музикалните произведения, изпълняващ следните функции:*

- *Басова партия, съпровождаща соловите една или повече мелодически линии.*
- *Хармоничен пълнеж.*
- *Основа на хармоничния и тонален план, изграждащ драматургията на произведението.*
- *Запълване на звуково пространство във вертикал при наличие на големи интервали между някои гласове.*
- *В някои случаи – ролята на педал в оркестъра от гледна точка на съвременната оркестрация.*

- *При изпълнение – ролята на движещ и стабилизиращ фактор.*
- *Възможност за допълване на произведението с фигурации и орнаменти."*

Последната подглава е посветена на характерните особености при реализиране и изпълнение на партията basso continuo. Важни критерии при избор на най-сполучливата редакция са:

- точно спазване на авторската цифровка;
- партията да е удобна за изпълнение;
- подходящо теситурно разположение, съобразено с общата фактура на произведението;
- наличие на допълнителни елементи в рамките на стила, усложняващи и украсяващи иначе схематичната партия.

Втората глава е посветена на прехода от цифрован бас към нотирана клавирна партия като подробно са разгледани възможности за изграждане на акомпанимента; фигурациите върху хармоничната основа на акомпанимента; акомпанимент, тематично свързан със соловата партия, както и акомпанимент със самостоятелен тематичен материал. Коментарите на Атанас Атанасов показват богата изпълнителска практика в областта на цифрования бас, както и анализи, построени с широките му теоретични познания на композитор. Текстът коментира широк диапазон от произведения, с цел илюстрация на авторовите заключения. В заключение е предложено следното обобщение: *"цифрованият бас, даващ хармоничната основа на ансамбловите произведения, става основа и за по-сложни клавирни партии и очертава пътя за по-нататъшно развитие на клавирния акомпанимент през следващите епохи."*

Третата глава изследва влиянието на принципите на изграждане на basso continuo върху акомпаниращата клавирна партия в епохата на виенските класици. Интересно е заключението, че клавирният

акомпанимент в творчеството на Хайдн, Моцарт и Бетовен изпълнява същите функции, каквито е изпълнявала партията basso continuo в епохата на Барока. Широко коментирани са произведения, в които е видно влиянието на basso continuo в процеса на развиване на клавирния акомпанимент. Белезите за това са: акордова фактура, подобна на разшифрован цифрован бас; арпежи и фигурации по тоновете на съответните акорди, напомнящи един от маниерите за украсяване на партията basso continuo; движение в по-малки нотни стойности (ритмическо раздробяване) по подобие на образци от прехода от цифрован бас към нотирана акомпанираща партия. Добре изведено заключение коментира , *"че развитието на клавирния акомпанимент през епохата на виенските класици се базира върху традиции от предшестващата епоха, обогатени с нови средства и ново мислене, повлияни от симфоничните и камерно-инструменталните жанрове"*.

Четвърта глава говори за развитието на basso continuo по времето на Романтизма и до наши дни. От посочените примери и анализите Атанас Атанасов прави заключението, че *"случаите на употреба на basso continuo в епохата на Романтизма са нетипично явление, но тъй като те съществуват, означава, че има и приемственост. Ролята на хармонията, представена от клавишния инструмент, така както е в епохата на Барока, се запазва и става важен фактор за развитието на клавирния акомпанимент."*

Темата за песенните жанрове в творчеството на композиторите-романтици намира място в дисертационния труд по линия на особената ѝ важност от гледна точка на развитието на клавирния акомпанимент: *"Клавирният акомпанимент в песенното творчество на композиторите от епохата на Романтизма получава нов облик, свързан с развитието и на соловата клавирна музика. Клавирните похвати, основани на усъвършенстваната клавирна техника на*

повечеторомантични композитори, дават своето отражение и върху съпровода. Партията на пианото престава да бъде само акомпанираща, тя става равностойна на соловата, дори водеща. Важно значение имат встъплението, интермедиите и заключението на камерно-вокалните произведения. По този начин клавирната партия придобива първостепенна роля за драматургията и общото изграждане на произведенията"

Последната подглава е озаглавена: *Ретроспекции към basso continuo в съвременността*. Заключението е, че на практика цифрованият бас се използва в съвременността от изпълнителите на барокова музика, както и в творби в стил „необарок”. Обобщението звучи така: *"през разглеждания период, обхващащ времето отначалото на Романтизма до наши дни, клавирният акомпанимент претърпява бурно развитие и се превръща в равностоен участник в изграждането на музикалните произведения. Акомпаниментът може да бъде подчинена партия, може да бъде с еднаква значимост като соловата или дори да бъде водеща в зависимост от замисъла на автора. Подобните на basso continuo партии са относително малко и нетипични за периода, но те очертават пряката връзка. Косвено съществуващата връзка се изразява в обобщеното осмисляне на функцията на акомпанимента и ролята на клавирната партия в общата фактура на музикалните произведения."*

Заключението обобщава достигнатите чрез сравнителен анализ изводи и подчертава изпълнението на поставените задачи в увода. Доказана е по безспорен начин връзката на акомпаниращите партии от различните епохи с първообраза на клавирния акомпанимент – цифрования бас. Едновременно с това е проследено развитието на партията на съпровода през различните епохи под влиянието на фактори, определящи

развитието на музикалните форми и жанрове и на музиката като цяло. Не на последно място значение имат и конкретните примери от музикалната литература, подбрани съобразно хронологичното проследяване на процесите на развитие. А наличието на приемственост се доказва и чрез представянето на авторско произведение, замислено и реализирано в сферата на музикално-сценичните жанрове.

Посочени са **4 приноса**: дефиниране и изясняване на функциите, които изпълнява партията basso continuo от съвременна гледна точка, доказване чрез анализ на конкретни примери на тезата за връзката на клавирния акомпанимент от епохата на Класиката до наши дни с първообраза на акомпанимента – цифрования бас, проследяване в хронологичен ред на развитието на акомпаниращата партия от епохата на Барока до наши дни и приложимост на указанията за работа с цифрован бас в практическата дейност на изпълнителите на старинна музика, точно обобщават направеното в дисертационния труд.

Специално ще подчертая като основен принос на издадения "Практически курс по цифрован бас", който извежда и научната приложност на текста. Изследването може да послужи като основа за по-нататъшни търсения в областта на цифрования бас, както и за създаването на нова учебна дисциплина, която да обогати познанията и развитието на младите клавирни изпълнители и композитори, обучавани в НМА „Проф. П. Владигеров“.

Концертните изяви на Атанас Атанасов са пряко свързани с темата (съобразно изискванията за художествено-творческа докторантура) и очертават изпълнителските му изяви като чембалист, органист, автор и аранжор в произведения от епохата на цифрования бас.

Авторефератът е съставен от 46 страници, конструиран е по установения образец и точно и ясно резюмира дисертационния текст.

Посочени са две **публикации** по темата: Статия „Теория и практика на basso continuo през погледа на съвременния изпълнител” в сборник „Докторантска академия” на СУ „Св. Климент Охридски” и статия „Роля и значение на цифрования бас и характерни особености при неговото реализиране и изпълнение” в интернет сайта <http://musicology-bg.com/>. Текстове представят важни проблеми от дисертационния труд.

Пряко свързани с темата на дисертационния труд са и проведените два семинара: 27.05.2014 – Семинар в АМТИИ – Пловдив на тема „Цифрованият бас – основа за развитието на клавирния акомпанимент. Преходът от цифрован бас към нотирана клавирна партия” и 13.11.2014 – семинар в НМА „Проф. Панчо Владигеров” на тема „Цифрованият бас в ансамбловите произведения с орган. Историческо развитие, теория и практика на basso continuo”. От особена важност за практическото представяне на темите на дисертационния труд е издаденото учебно пособие: „Практически курс по цифрован бас”, издателство „Веда Словена”, София, 2019 г., ISBN 978-954-8846-48-6.

Удостоверявам, че дисертационният труд е актуален, авторски оригинален и приносен и отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ).

Предлагам на уважаемото научно жури да **бъде присъдена** на проф. Атанас Николов Атанасов за дисертационния му труд на тема **„Цифрованият бас – основа за развитие на клавирния акомпанимент през различните епохи.”** образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 8.3 „Музикално и танцово изкуство“.

19 март 2020 г.

Доц. д-р Даниела ДИКОВА